

**ALEXANDRU MARGHILOMAN,
PARTIDUL CONSERVATOR PROGRESIST ȘI ALEGERILE
PARLAMENTARE DIN NOIEMBRIE 1919**

Dr. Constantin I. STAN, Vasile TALPAZAN

**ALEXANDRU MARGHILOMAN,
THE CONSERVATIVE PROGRESSIVE PARTY AND
THE PARLIAMENTARY ELECTIONS OF NOVEMBER 1919**

Abstract

The authors first present the domestic and international context of the parliamentary elections of November 1919, the first to be held in Greater Romania on the basis of equal, direct and secret universal suffrage. They analyse the process of dissolution of the Progressive Conservative Party, pointing out that this complex phenomenon was caused by the failure to adapt to the political situation following the Great Union of 1918. The authors of the study point out that the collapse of the party led by Alexandru Marghiloman was also due to the shrinking of the political basis through the implementation of agrarian and electoral reforms. The two authors then present the results achieved by the Progressive Conservatives in the legislative elections of November 1919 and highlight the fact that the breakdown of the Progressive Conservative Party worsened in the following years.

Cuvinte cheie: Alexandru Marghiloman, Partidul Conservator Progresist, alegeri parlamentare, vot universal

Keywords: Alexandru Marghiloman, Progressive Conservative Party, parliamentary elections, universal vote

În vara anului 1918, puterile Antantei au declanșat o ofensivă de proporții pe frontul de vest împotriva Puterilor Centrale, profitând de grava criză de natură

Analele Buzăului XIV, Buzău, 2022, p. 169 – 190.

economică, socială și politică care cuprinsese Germania și aliații ei. Începând cu data de 15 iulie 1918, forțele Triplei Înțelegeri au început a doua bătălie de la Marna încheiată cu succes de armatele aliate¹.

La 8 august 1918, mareșalul Ferdinand Foch a reușit să provoace ruperea frontului german în trei locuri. Din aceste motive, trupele nemțești s-au retras pe celebra linie „Siegfried”. Ofensiva aliaților nu a mai putut fi oprită. Cele mai importante confruntări militare s-au purtat la sud de orașul Montdidier, între localitățile Oise și Aisime. Lupte grele au avut loc și în sectorul Queron în apropierea orașului Cambrai. Pierderile germane au fost considerabile, ele ajungând la circa 160.000 militari morți, răniți, dispăruți sau prizonieri². Pe frontul de la Piave armata austro-ungară suferea, la rândul ei, înfrângeri zdrobitoare. În Balcani trupele bulgare și turce nu mai făceau față situației. De aceea la 16/29 septembrie 1918, Bulgaria a capitulat semnând armistițiul cu Antanta, în portul Salonic. Ea a fost astfel prima țară din blocul Triplei Alianțe care a depus armele. Izolată, Turcia a trebuit să facă același lucru pe 17/30 octombrie 1918 încheind un document similar cu forțele militare engleze în portul elen Mudros din insula Lesbos³. Nu mult timp după aceea a capitulat și Austro-Ungaria, iar în final Germania.

În aceste împrejurări, Alexandru Marghiloman a inițiat unele negocieri cu Liga Poporului și Partidul Conservator Naționalist, dar și cu Partidul Național Liberal pentru constituirea unui guvern de coaliție, favorabil Antantei. Acțiunea nu a putut fi dusă la bun sfârșit datorită opoziției partenerilor de discuție⁴. Cabinetul marghilomanist s-a compromis în perioada guvernării, el nu mai era de niciun folos Coroanei și nici liberalilor. Din aceste motive la 24 octombrie/6 noiembrie 1918 prim-ministrul, Alexandru Marghiloman, a prezentat demisia guvernului său în fața Suveranului⁵. Cu amintita ocazie șeful Partidului Conservator înfățișa așa-zisele realizări pe plan intern și extern ale cabinetului pe care îl conducea precizând că datorită acestuia „dinastia vorbește

¹ *Les deux batailles de la Marne, 5-11 septembre 1914, 15-18 iulie 1918*, Paris, Payot, 1928, pp. 104-105.

² Lt. Colonel Constant Ioan Georgescu, *De ce a capitulat Germania la 11 noiembrie 1918?*, București, f. e., 1935, pp. 105-106.

³ Erich Ludendorff, *Souvenirs la guerre*, vol. II, Preface par General Buat, Paris, Payot, 1919, pp. 337-339, Mircea N. Popa, Lucia Popa (editori), *Primul Război Mondial, Texte și documente*, București, Tipografia Universității, 1981, pp. 407-414.

⁴ Alexandru Marghiloman, *Note Politice (1897-1924)*, vol. III, ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1995, pp. 208-210.

⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita A.N.I.C.), fond *Ministerul Afacerilor Interne* (în continuare M.A.I.), dosar 460/1918, f. 10; Idem, fond *Casa Regală*, dosar 54/1918, f. 1.

cu tărie și această țară are o armată”⁶. La rândul său oficiosul conservator, ziarul „Steagul” arata în acele zile agitate, exagerând lucrurile că fostul guvern „a pacificat înăuntru și a cucerit în afară de granițele vitrege odinioară ale statului român (...). În șase luni de zile a pățimit mult și a triumfat strălucitor”⁷. Comentând noua schimbare politică, medicul buzoian, ardelean de origine, Vasile Bianu arată în însemnările sale publicate la apusul vieții, pe 27 octombrie/9 noiembrie 1918 între altele: „Guvernul Marghiloman a demisionat și în locul lui a venit un cabinet compus din d-nii: general Constantin Coandă, prim-ministru și ministru de Externe, general Arthur Văitoianu la interne, general Eremia Grigorescu la Război, Petre Poni la Culte și Instrucțiune Publică, Fotin Enescu la Industrie și Comerț, Anghel Saligny la Lucrările publice, Alexandru Cotescu la Agricultură și Domenii, Dimitrie Buzdugan la Justiție și Oscar Chiriacescu la Finanțe. Miniștrii fără portofoliu: d-nii I. Inculeț și D. Ciugureanu pentru Basarabia (...)”.

Acest guvern după cum se vede este unul nepolitic format din elemente străine vechilor și noilor partide. Regele ar fi voit la început să formeze un cabinet național, compus din toate partidele politice dar acesta nu s-a putut datorită luptelor violente între ele”⁸. Mariu Theodorian-Carada, prieten apropiat al lui Alexandru Marghiloman pretinde în amintirile sale publicate după aproape două decenii următoarele: „Modul cum a fost demis Marghiloman a jignit cu drept cuvânt pe toți amicii lui, dar asta nu a împiedicat pe niciunul să judece mai independent”. Președintele Senatului îmi zicea a doua zi după formarea Cabinetului Coandă: <<Ai dreptate suntem datori să rămânem toți lângă Marghiloman, cu o condiție însă: să fie mai comunicativ >>⁹.

Imediat regele Ferdinand a numit un nou prim-ministru în persoana generalului Constantin Coandă la sugestia lui Ion I. C. Brătianu. Acest cabinet avea rolul de a pregăti revenirea Partidului Național Liberal la conducerea țării. El trebuia să remobilizeze armata română, să restabilească ordinea internă. După ce și-a îndeplinit misiunea încredințată, cabinetul C. Coandă urma să transmită fără zguduiri puterea către guvernul ce se va constitui sub șefia

⁶ Alexandru Marghiloman, *op. cit.*, vol. III, p. 217, Constantin Stan, *Reluarea luptei de către armata română: octombrie-noiembrie 1918*, în „Apulum” tom XXIII, 1986, p. 351.

⁷ „Steagul”, VI, nr. 186, din 10 noiembrie 1918.

⁸ Dr. Vasile Bianu, *Însemnări din Războiul României Mari*, tomul II, *De la Pacea din București până la Încoronarea din Alba Iulia*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1926, p. 98.

⁹ Mariu Theodorian-Carada, *Efemeridele. Însemnări și amintiri 1918-1928*, Săbăoani, Jud. Roman, Tipografia „Serafica”, 1937, p. 88.

domnului Brătianu”¹⁰. Istoria a dovedit cu prisosință temeinicia și veridicitatea amintitei afirmații.

Într-adevăr, conducătorul P.N.L a jucat rolul esențial în aplicarea acestei soluții. Comentând amintita situație istoricului Gheorghe Brătianu, fiul lui Ionel Brătianu consemnează în paginile unei lucrări personale că „După-amiază, generalul Coandă, după o prealabilă înțelegere cu Brătianu, Prezan se ducea în audiență la Regele Ferdinand, primind însărcinarea de a forma un nou guvern”¹¹. La rândul său I. G. Duca prieten apropiat și colaborator al șefului liberalilor mărturisește în amintirile sale următoarele: „Trebuie să recunosc că generalul Coandă a executat cu punctualitate și docilitate depline toate îndatoririle ce își luase. De altminteri era toată ziua la Brătianu și nu făcea un gest fără să-l consulte sau mai precis fără să-i ceară prealabila autorizare. Casa lui Alecu Constantinescu devenise un fel de cartier general”¹².

Constituirea cabinetului prezidat de generalul C. Coandă s-a realizat cu acordul și concursul nemijlocit al puterilor Triplei Înțelegeri, cu care proaspătul premier stabilise strânse legături.

În data de 24 octombrie/6 noiembrie 1918, prin decret-regal, Corpurile Legiuitoare au fost declarate „inexistente și lipsite de orice putere legală, iar toate lucrările efectuate de adunările dizolvate în timpul funcționării lor se declarau inexistente”¹³. Această măsură foarte dură a stârnit proteste vehemente în tabăra conservatoare. Foștii miniștri ai guvernului Marghiloman au înaintat în aceeași zi un amplu memoriu regelui Ferdinand, unde criticau cu asprime dizolvarea Parlamentului și anularea deciziilor sale arătând: „Da, Sire, aceste Corpuri Legiuitoare au fost convocate de Maiestatea Voastră în deplina ei Suveranitate și fără ca voința ei să fie înrâurită de vreo constrângere din afară”. În final, semnatarii documentului au trecut la amenințări avertizând direct Coroana de consecințele amintitului act: „În numele întregului Partid Conservator vă atragem atențiunea asupra acestei decizii fără precedent în viața de stat a oricărei țări din Europa. Lovitura de stat se poate întoarce în contra Dinastiei”¹⁴. Acțiunea plănuită de conservatorii marghilomași s-a întors de

¹⁰ A.N.I.C, colecția Microfilme Belgia, Rola 24, vol. 18, c. 405-406.

¹¹ Vezi Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, ed. I, București, Așezământul Cultural, Ion I. C. Brătianu, 1939, p. 20, ed. a II-a. Ediție de Șerban Papacostea, București, Editura Corint, 2001, p. 22.

¹² I. G. Duca, *Memorii*, vol. IV, *Războiul. Partea a II-a (1917-1919)*, Ediție de S. Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1994, p. 172.

¹³ A.N.I.C, fond *Casa Regală*, dosar 54/1918, f. 1.

¹⁴ *Ibidem*, dosar 55/1918, f.1; vezi și Constantin I. Stan, *România în anul 1918. Context intern și internațional*, București, Editura Paideia, 2004, p. 167.

fapt împotriva lor, scoțându-i practic, nu după multă vreme, de pe arena vieții politice românești.

La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, când trupele franceze forțau Dunărea, regele Ferdinand a decretat remobilizarea armatei române. Cu această ocazie, suveranul a adresat o *Proclamație către ostași și popor* în care arăta: „Trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune ca o sfântă și patriotică datorie să luăm iarăși arma în mână ca să izgonim împreună pe vrăjmașul cotropitor” și „visul nostru de veacuri, unirea tuturor românilor pentru care în anii 1917-1918 au luptat cu atâta vitejie”. Șeful statului relevă faptul că „frații noștri din Bucovina și Ardeal vă cheamă pentru această ultimă luptă, ca prin avântul vostru să le aduceți eliberarea de sub jugul străin”. Biruința e a noastră și viitorul va asigura întregului neam românesc *Viață pașnică și fericită*”¹⁵.

Revenirea armatei române pe câmpul de război s-a făcut cu acordul direct al puterilor Antantei, căci așa după cum sublinia generalul Henri M. Berthelot, comandantul Armatei Aliate de la Dunăre, într-un raport adresat superiorilor săi din Paris, era necesară pentru a dovedi fidelitatea nezdruncinată față de Tripla Înțelegere, pentru a-și elibera teritoriul și pentru a câștiga noi drepturi în realizarea revendicărilor sale naționale¹⁶.

Situația nu era deloc simplă căci remobilizarea armatei române întâmpina serioase dificultăți, ca urmare a deteriorării șoselelor, căilor ferate, insuficienței materialelor de război. Referindu-se la cele trei divizii de infanterie care alcătuiau Corpul IV Armată (I, a VII-a, a VIII-a), Constantin Kirițescu reiterează în monumentală sa sinteză privind participarea românilor la Războiul de Înțelegere Națională că existau serioase lipsuri în armament, echipament și muniție¹⁷. Cu toate aceste neajunsuri, românii au primit cu satisfacție reintrarea armatei lor în război. Ei au acționat pentru grăbirea evacuării teritoriului național de către trupele invadatoare. Acestea părăseau însă Regatul Român cu mare neorânduială. Martor al evenimentului, Alexandru Marghiloman recunoștea în notele sale politice că retragerea inamicului „era lamentabilă și mai prejos de orice”¹⁸. Unitățile militare aparținând puterilor Triplei Alianțe au comis în timpul evacuării României

¹⁵ „Monitorul Oficial”, Partea I, nr. 76 din 28 octombrie/10 noiembrie 1918; Bogdan Bucur (coord.), *Cartea de aur a centenarului Marii Uniri*, Ediția a II-a, București, Editura RAO, 2018, p. 58.

¹⁶ A.N.I.C., Colecția Microfilme Franța, (Ministères des Affaires Étrangères de France, Arhives Diplomatique, Series Europe 1918-1929, vol. 31, f. 241-Raport de ansamblu al generalului H. M. Berthelot.

¹⁷ Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Înțelegerea României 1916-1919*, ed. a II-a, vol. III, București, Editura Casei Școalelor, 1925, pp. 387-388.

¹⁸ Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. III, p. 221.

numeroase jafuri, distrugeri, confiscări de bunuri și bani. În orașul Buzău, de pildă, căpitanul Georgius, adjunctul comandantului de etape a sustras mobilier din Palatul Comunal, precum și suma de 438.000 de lei din contul localității. El a ordonat, totodată, distrugerea arhivei spitalului de chirurgie „Ion C. Brătianu și cea a prefecturii”¹⁹. Scopul urmărit era foarte clar, ascunderea fărădelegilor comise în timpul celor doi ani de ocupație. Martor al agitatelor evenimente, medicul V. Bianu condamnă în însemnările sale din 7/20 noiembrie 1918 abuzurile stăpânilor vremelnici, după cum urmează: „În sfârșit, am scăpat de nemți. Astăzi au plecat ultimele specimene, după ce mai întâi au ars arma comandaturii locale și a Poștei germane de război, ca să nu se poată constata jafurile și crimele săvârșite în timpul ocupației. Înarmate de plecare au dus-o într-o beție, au făcut scandaluri, au spart geamuri, au trântit scaune și mese”²⁰. Ocupanții au comis în timpul retragerii nenumărate ilegalități pe teritoriul fostului județ Buzău. Astfel, în comunele: Beceni, Cărpiniștea și Niculești au fost ridicate cu forța câte 150 capete de vite, deci în total 450 de bovine²¹. De asemenea, multe poduri rutiere și de cale ferată au fost distruse ori avariate de către trupele germano-austro-ungare, bulgare, turce aflate în retragere. Ele au devastat o serie de instalații telefonice și telegrafice la Buzău, Pătărlagele sau Nehoiașu²². Apoi numeroase terenuri agricole au rămas nelucrate, producându-se o adevărată penurie de alimente.

În atare condiții pe meleagurile buzoiene s-au produs unele agitații semnalate de organele de ordine publică. Astfel, Compania de jandarmi Buzău raporta superiorilor la începutul lunii noiembrie 1918 că „starea spiritelor populației bazate pe fapte concrete în județul Buzău sunt îngrijorătoare (...). Se simte din versiuni primite populației că după retragerea completă a trupelor de ocupație germană vor sări asupra bogătașilor”²³.

Frământări similare existau și în alte zone ale țării. Martor al tumultoaselor momente, Vasile Th. Cancicov relatează în jurnalul său că armatele nemțești au comis ilegalități și după semnarea armistițiului de către Germania „Nu numai că podurile de șosea și cale ferată pe Argeș au fost distruse, după ora fixată pentru încetarea ostilităților, dar distrugeri mult mai

¹⁹ Direcția Județeană Buzău a Arhivelor Naționale, (în continuare D.J.A.N.BZ.), fond *Prefectura Jud. Buzău*, dosar 17/1918, f. 27.

²⁰ Dr. V. Bianu, *op. cit.*, tom II, p. 106; vezi și Constantin I. Stan, Valeriu Nicolescu, Marcela Chiriță (editori), *Buzăul în anii Marelui Război. Memorii, jurnale, însemnări zilnice, articole din presa vremii-imagini de epocă*, Buzău, Tipografia „Coresi”, S.A., 2018, p. 156.

²¹ D.J.A.N.BZ., fond *Prefectura jud. Buzău*, dosar 7/1918, f. 70.

²² *Ibidem*, f. 30.

²³ *Ibidem*, f. 38. vezi și Constantin I. Stan, *Partidele Politice și alegerile parlamentare 1918 în zona Buzăului*, în „Mousaios” 3/1981, p. 90.

târzii au fost făcute în gărilile București și Chitila”²⁴. Documente inedite ale vremii menționează și alte abuzuri săvârșite de inamic, dar în zona Sinaia, Predeal²⁵.

Situația internă a României nu era deloc favorabilă, întrucât actele plebiscitare de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia urmau a fi consacrate și primul Parlament al României Mari. La 16 noiembrie 1918, regele Ferdinand a semnat un decret-lege prin care s-a introdus votul universal, egal, direct și secret pe baza reprezentării proporționale. Alegerile conform articolului 2 se desfășurau pe baza circumscriptiilor electorale, 78 la număr, câte una pentru fiecare județ. Un deputat era desemnat de 30.000 de votanți, cifra totală a membrilor Camerei s-a ridicat la 568. Fiecare deputat trebuia să fie domiciliat în România, iar vârsta minimă se situa la 25 de ani. Ca să fie ales, un senator nu putea avea o vârstă mai mică de 40 de ani. Numărul total al membrilor Corpului Parlamentar era de 236. Existau și așa-numiții „senatori de drept”. Această calitate o dobânda moștenitorul tronului României de la vârsta de 18 ani (articolul 7). La rândul lor, mitropolitul și episcopii erau considerați senatori de drept. Fiecare universitate (din București, Iași, Cluj și Cernăuți), desemna prin vot câte un senator dintre profesorii și agregatii titulari (articolul 6)²⁶.

Noua lege electorală conținea în esență prevederi democratice, căci dreptul de vot s-a lărgit considerabil. Ea conținea unele limite, chiar imperfectiuni. Astfel, femeile nu participau la alegerile parlamentare, ci doar la cele locale. Deși Ion I. C Brătianu și N. Iorga au criticat această nedreptate dar a triumfat punctul de vedere susținut de Iuliu Maniu și Alexandru Vaida-Voevod. Ei considerau că femeile unguroaice, săsoaice, evreice etc, trăitoare mai ales în orașe ar fi mers masiv la vot, în timp ce româncele aflate la sate nu făceau același lucru. Astfel, ponderea minorităților naționale în Parlamentul României ar fi ajuns la un nivel ridicat²⁷. De menționat este și faptul că militarii, polițiștii, jandarmii, procurorii și judecătorii aflați în activitate nu puteau vota. În legislația electorală valabilă în Vechiul Regat, în Basarabia și

²⁴ Cf. Vasile Th. Concicov, *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României, jurnal zilnic 13 august 1916-31 decembrie 1918*, vol. 2, ed. I, București, Atelierele Societății „Universul”, 1921, p. 693.

²⁵ Arhivele Militare Române, fond *Marele Cartier General Român*, dosar 2/1918, vol. 4, f. 104.

²⁶ A.N.I.C, fond *M.A.I.*, dosar 460/1919, f. 14-15, *Colecțiunii de legi, regulamentele, decrete, deciziuni ministeriale*, vol. II, București, Imprimeriile Statului, 1919, pp. 271-277.

²⁷ A.N.I.C, fond *Alexandru Vaida-Voevod*, dosar 92/ 1919, f. 1-3; Constantin I. Stan, *1 Decembrie 1918 la Alba Iulia și București. Percepții buzoiene*, Buzău, Editura Alpha M.D.N., 2008, p. 137.

Bucovina se specifica într-o manieră explicită că votul era obligatoriu. O astfel de prevedere lipsea însă în Transilvania, fapt care a contribuit la diminuarea participării la vot.

Obligativitatea votului, ca și în Belgia era privită ca o măsură logică, necesară pentru a diminua absenteismul, dar ea nu a avut totuși succesul scontat²⁸. În final, după părerea noastră, prezența la urne era un drept și nu o obligație.

Fixate inițial pentru ianuarie 1919, alegerile parlamentare au fost amânate succesiv în lunile martie, mai, septembrie și fixate definitiv la începutul lui noiembrie 1919. Alegătorii urmau să se prezinte la scrutinul pentru Adunarea Deputaților, în zilele de 3, 4 și 5 noiembrie și în 7 și 8 noiembrie același an trebuiau desemnați membrii Senatului²⁹. Amânarea de mai multe ori a acestei consultări a electoratului a fost determinată mai ales de problemele tehnice legate de întocmirea listelor electorale. Apoi, pe teritoriul Transilvaniei se desfășurau operațiuni militare, iar unele partide noi se aflau la începutul procesului de constituire.

Sarcina organizării alegerilor a revenit generalului Arthur Văitoianu numit de regele Ferdinand ca prim-ministru. Contemporan al evenimentului, Alexandru Marghiloman preciza la 27 septembrie 1919 și notele sale politice între altele: „Însărcinat să formeze un minister, Văitoianu a depus jurământul azi, la orele 5 împreună cu șase sau șapte generali pe care i-a luat cu dânsul, la care se adăuga, Emil Miclescu, desemnat evident de Angelescu, Popovici, Rășcanu, Popescu-Sanitaru, Lupescu (la culte!!), mai sunt titularii portofoliilor principale, foștii miniștrii basarabeni și ardeleni păstrează funcțiile lor fără portofolii. Având în vedere originea lui Văitoianu și aceea a lui Lupescu se spune în glumă că nu mai e nevoie de a proteja minoritățile³⁰. Noul premier era însă un apropiat al lui Ion I. C. Brătianu, sesizând această orientare politică Nicolae Iorga preciza cu vădită ironie în amintirile sale că: „pe neașteptate, misiunea de a forma un nou minister a fost dată generalului Văitoianu, unul din stâlpii rezistenței în momentele de panică. Merituosul ofițer, gata ori ca o înțelegere era încă de atunci legat de omul care guverna din opoziție”³¹.

Aflat în mijlocul evenimentelor, I. G. Duca recunoaște în memoriile sale că generalul A. Văitoianu „cât a stat la guvernare n-a ieșit din cuvântul lui Brătianu. Așa se și explică de ce doi ani mai târziu, când Brătianu și-a construit

²⁸ Bogdan Murgescu, Andrei Florin, Sora (coord.), *Romania Mare votează. Alegerile parlamentare din 1919 „la firul ierbii”*, Iași, Editura Polirom, 2019, p. 35.

²⁹ A.N.I.C, fond M.A.I., dosar 461/1919, f. 16-17.

³⁰ Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. 3, p. 323.

³¹ N. Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om. Așa cum a fost*, ed. I-a, vol. III, București, Editura N. Stroilă, 1934, p. 5.

Marele Minister, s-a crezut dator să facă apel, la generalul Văitoianu și să-i încredințeze în acest minister un loc de frunte³². Ionel Brătianu știa, prin urmare, să răsplătească cum se cuvine oamenii care pierdeau.

Constantin Argetoianu considerat în epocă eminența cenușie a Ligii Poporului afișează în amintirile sale o poziție ceva mai nuanțată, căci notează următoarele: „Deși calificase deseale amânări ale alegerilor, drept anticonstituționale, ele erau cât se poate de justificate. După alipirea Ardealului și a Bucovinei, nu se puteau face alegeri cât timp unirea nu fusese consacrată printr-un instrument internațional³³. Generalul Alexandru Averescu, președintele Ligii apoi al Partidului Poporului, se bucura de o imensă popularitate în rândul opiniei publice datorită meritelor sale dobândite pe câmpurile de luptă în anii 1916-1917. El a redactat și tipărit celebrele *Răspunderi* în paginile ziarului „Îndreptarea”, dar și sub forma unei broșuri. Autorul critică cu asprime pe așa-numiții „îmbogățiți de război”. Aceștia trebuiau chemați în fața justiției. Alexandru Averescu se pronunța, de asemenea pentru împrumutarea grabnică a țăranilor și democratizarea societății românești³⁴. Cu toate că se afla „pe val”, Liga Poporului s-a abținut în mod surprinzător de la vot. Amintita decizie a fost luată de congresul noii formațiuni politice convocat la București pe 24 octombrie 1919. Motivul invocat de conducerea partidului era de natură internă, acela că dată fiind situația existentă „cetățenii nu-și pot manifesta în chip voința în viitoarele alegeri”³⁵. Această atitudine a fost, desigur, o greșală, întrucât Liga Poporului se afla în plină ascensiune. Și socialiștii a căror popularitate crescuse simțitor datorită vieții grele de după război s-au abținut la vot. Același lucru au făcut și conservatorii democrați. Comentând poziția generalului Al. Averescu, Alexandru Marghiloman reiterează în notele sale politice că acesta nu putea risca partida „fără a fi sigur de reușită”.

Președintele Partidului Conservator Progresist pretinde în însemnările sale din 31 octombrie 1919 că „Socialiștii s-au prezentat la Văitoianu, cerându-i amânarea pentru două luni a alegerilor, ridicarea stării de asediu, demobilizarea imediată a rezervelor, amnistie, iar ca sancțiune - se pare - greva generală. Ei

³² I. G. Duca, *op.cit.*, vol. 4, pp. 229-230; C. I. Stan, *1 Decembrie 1918 la Alba Iulia și București...*, ed. cit., p. 139.

³³ Constantin Argetoianu, *Memorii, Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VI/6 (1919-1920), Ediție de S. Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1996, p. 25.

³⁴ Al. Averescu, *Răspunderile*, ediția a II-a de Constantin Schifirnet, București, Editura Albatros, 1999, pp. 29 și următoarele.

³⁵ *Congresul Ligii Poporului*, în „Îndreptarea”, II, nr. 275, din 27 octombrie 1919.

declară că-și retrag candidaturile și consideră ca << ilegale alegerile >> , fiind hotărâți să recurgă la toate mijloacele pentru a recuceri libertățile dorite”³⁶.

La 1/14 decembrie 1918, Partidul Conservator și-a schimbat numele în Partidul Conservator Progresist. Comentând acest eveniment, oficiosul său de presă, ziarul „Steagul” îl motiva prin aceea „de a marca hotărârea lui în a se pune la curent cu împrejurările”³⁷. Martor al importantului moment, M. Theodorian-Carada, fiul lui Eugeniu Carada susține în amintirile sale că a purtat o discuție cu Al. Marghiloman căruia i-ar fi spus: „Apoi de ce să mai tăgăduim că în jurul dumitale nu sunt decât vechii junimiști și că denumirea de conservator nu e nici simpatică, nici cu noroc. Și atunci ce facem? Uite progresiști pe îndelete fără să se bage de seamă. Rămânem progresiști sadea. Ne scăpăm de tot ce este greoi în cuvântul conservator, astfel, primesc mi-a zis-o numai decât Marghiloman. Așadar, devenit nașul Partidului Progresist și așa Marghiloman e numit șef al Progresiștilor”³⁸. Cu acest prilej a fost aprobat și dat publicității un manifest electoral. Documentul reamintea faptul că Partidul Conservator condus de Al. Marghiloman s-a pronunțat la Consiliul de Coroană din 14 august 1916 pentru participarea României la război alături de Puterile Centrale. Manifestul evidențiază că „noi, conservatorii, care la 27 martie 1918 am prezidat Unirea Basarabiei cu Regatul n-am ezitat să trimitem la 22 octombrie armata română să ocupe nordul Basarabiei și am trimis asupra armatei austriece și că tot noi, conservatorii, intrând la 23 octombrie în Bucovina, provincie de 150 de ani încorporată la Austria”. Apelul cuprindea și o serie de reforme cu scopul de a atrage populația, Legea Rurală trebuia să se limiteze la cele două milioane de hectare promise țăranilor. Aceștia urmau să primească nu loturi mici, sub 5 ha, ci de 25-100 ha. Scopul amintitei prevederi era acela de a forma „o țăranime prinsă și rezistentă”, ea nu se dovedea însă eficientă, căci o dată aplicată mulți săteni ar fi rămas fără pământ. Documentul de care ne ocupăm avea în vedere înflorirea școlilor rurale prin înființarea eforturilor școlare. Conservatorii progresiști militau în domeniul electoral pentru vot dublu universal „acelui alegător țăran sau orășean care are sarcină de familie de cel puțin doi copii”. Această prevedere nu era în opinia noastră realistă, deoarece aplicarea ei ar fi generat serioase inechități sociale. Totuși partizanii lui Al. Marghiloman se pronunțau în favoarea acordării de drepturi politice femeilor, căci specificau: „Neparticiparea, până în prezent a femeilor la viața politică nu este motiv suficient ca să le excludem de această dată. Ele au arătat în ceasurile grele, pe lângă calmul lor patriotism, atât simț de organizare

³⁶ Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. III, p. 320.

³⁷ „Steagul”, IV, nr. 221 din 3/16 decembrie 1918.

³⁸ M. Theodorian-Carada, *op. cit.* p. 89.

încât este drept să le acordăm, deocamdată electoratul deplin pentru comuna și consiliul județean”.

Pe plan financiar manifestul lansat de Partidul Conservator Progresist urmărea „o nouă așezare a impozitelor și crearea de monopoluri de stat”. Autorii documentului constatau că România are cel mai rudimentar sistem de impozite din Europa”. De aceea se impunea „stabilirea impozitului progresiv pe venit cu desărcinarea claselor sărace sau împovărate de familie”. Apelul avea în vedere și realizarea unei reforme constituționale. În concepția conservatorilor marghilomaniști, Camera Deputaților nu putea fi dizolvată decât cu consimțământul senatorilor. „Corpul ponderator” se dorea a avea o compunere mixtă: pe de o parte alegerea pe baza sufragiului universal, iar pe de altă parte delegații diferitelor bresle, cercuri economice și culturale”. Manifestul insera și o reformă bisericească, iar în ceea ce privește forma de stat el stipula ca țara să fie condusă de un rege, deci era un partid monarhic³⁹.

Deși conținea unele prevederi democratice referitoare la reformele agrară și electorală, manifestul Partidului Conservator Progresist avea un caracter populist, înșelător, încercând să demonstreze că se află în pas cu realitatea momentului. El era departe de a rezolva multiplele probleme cu care se confrunta societatea românească. Opinia publică și-a dat seama că după numai câteva luni de la părăsirea puterii, formațiunea politică condusă de Alexandru Marghiloman nu putea să-și schimbe atât de radical concepțiile și doctrina. Programul urmărea menținerea conservatorilor progresiști pe arena vieții politice românești.

Și pe plan local a apărut o serie de apeluri electorale. Astfel, organizația din județul Covurlui a tipărit o chemare către alegători, unde prezenta situația gravă a țării. Documentul sublinia că Partidul Conservator Progresist s-a îngrijit mereu de împrăștierea țăranilor, legislație favorabilă muncitorilor, amintind de legile votate în anii 1895, 1911 și 1913 când conservatorii s-au aflat la guvernare. Apelul prevedea „participarea muncitorilor la beneficii, justiție nepărtinitoare între patroni și lucrători”⁴⁰. La rândul ei, filiala Partidului Conservator Progresist din județul Botoșani a dat publicității un manifest electoral în care glorifica personalitatea lui Alexandru Marghiloman exagerând

³⁹ „Steagul”, IV, nr 221 din 3/16 Decembrie 1918; Ioan Scurtu, Constantin Macanis, Doina Smârcea (editori), *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, pp. 255-258; Gheorghe Sbârna (editor), *Partidele Politice din România din 1918-1940. Programe și orientări doctrinare*, București, Editura Sylvi, 2001, pp. 228-232; Ioan Stanomir și Laurențiu Vlad (editori), *A fi conservator Antologie*, București, Editura Meridiane, 2002, pp. 494-499.

⁴⁰ „Progresul” Galați, nr. 1 din 30 octombrie 1919; Constantin I. Stan, *Destrămarea Partidului Conservator Progresist în Moldova*, în „Carpatica”, Bacău, tom. XXVI /2, 1997, p. 104.

meritele lui în înfăptuirea Unirii Basarabiei cu România, dar și în rezolvarea problemei agrare. Documentul făcea și unele promisiuni muncitorilor⁴¹. Și în fostul județ Râmnicu Sărat secția locală a redactat și tipărit un apel în care erau expuse pe larg o serie de reforme democratice insistându-se asupra necesității ridicării economice a zonei în vederea realizării armoniei sociale⁴². În primele zile ale lunii noiembrie 1919 liderii conservatorilor progresiști buzoieni au răspândit un manifest electoral asemănător. El încerca să justifice politica promovată de cabinetul condus de Alexandru Marghiloman în perioada martie-octombrie 1918. Apelul glorifica rolul Partidului Conservator și al președintelui său în înfăptuirea unirii Basarabiei cu țara mamă. Documentul se încheie de o manieră demagogică prin cuvintele: „Votați pentru libertate! Votați listele Partidului Conservator Progresist!”⁴³. În ceea ce privește acțiunile propagandistice pe plaiurile buzoiene se află, desigur, Alexandru Marghiloman, deoarece acesta era fieful său electoral. El deținea la marginea orașului Buzău o celebră vilă numită „Albatros” și lângă ea o renumită herghelie unde creștea cai de rasă cu care participa la concursurile hipice. La nivelul județului nostru președintele conservatorilor progresiști stăpâna importante moșii. Cea mai întinsă dintre ele se afla în comuna Fundeni-Zărnești. Nu întâmplător, oficiul local al Partidului Comunist Progresist, ziarul „Politica” îl considera într-un număr, la sfârșitul lunii octombrie 1919, „mândrul fiu al Buzăului”⁴⁴. Un apel asemănător a editat și răspândit organizația conservatorilor marghilomaniști din județul Iași, una dintre cele mai puternice și influente filiale din țară, condusă de Constantin Meissner, profesor la universitatea ieșeană, prieten apropiat al șefului său politic⁴⁵.

Cu toate că din competiția electorală lipseau trei partide importante, lupta politică s-a dovedit destul de acerbă, fiecare partid dorind să câștige un număr cât mai mare de mandate. În ziua de 18 octombrie 1919, sub presiunea opiniei publice, dar și dând dovadă de simț civic, regele Ferdinand a expediat primului ministru A. Văitoianu un mesaj referitor la asigurarea libertății alegerilor parlamentare. Scrisoarea atrăgea atenția conducătorului executivului, că atunci când l-a desemnat președinte al Consiliului de Miniștri dorința sa de căpetenie era de a da țării un guvern care să garanteze libertatea alegerilor, șeful statului se adresa și forțelor de ordine, transmițându-le rugămintea ca orice ingerință în cursul unor alegeri libere să se înlăture prin toate mijloacele

⁴¹ „Cuvântul”, Botoșani, I, nr. 1 din 8 februarie 1919.

⁴² „Progresul”, Râmnicu Sărat, I, nr. 1 din 16 octombrie 1919.

⁴³ „Politica”, Buzău, I, nr. 2 din 3 noiembrie 1919.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 1, din 26 octombrie; vezi și Constantin I. Stan, *Destrămarea Partidului Conservator Progresist în fostul județ Buzău*, în „Mousaios”, tom. IV /2, 1994, p. 155.

⁴⁵ A.N.I.C, fond C. Meissner, dosar 205, f. 1.

disponibile cu toată vigoarea și contra vinovaților oricărui partid sau grup politic ar aparține ei. Suveranul României nu neglija nici formațiunile politice înscrise în cursa electorală, care trebuie să-și exprime deschis punctele de vedere. El își manifesta dorința ca „cenzura și legea de asediu să nu fie aplicate decât ca ultim mijloc în cazuri extreme⁴⁶. Se urmărea în felul acesta nerespectarea legalității, echidistanței și egalității de șanse pentru toți candidații înscrși pe liste. Comentând atitudinea monarhului, Al. Marghiloman consemnează în notele sale politice pe data de 30 octombrie 1919, între altele: „*Monitorul Oficial* publica o scrisoare a Regelui către generalul Văitoianu exprimându-și voința ca promisiunea de libertate a alegerilor să nu rămână o literă moartă. Textul comunicatului de care vorbise mai sus a fost interzis de guvern timp de 24 de ore, comunicatul înfierează Guvernul. Astfel, scrisoarea monarhului pare serioasă ca să contrabalanseze efectul”⁴⁷.

Totuși, premierul a luat act de dorința exprimată textual de șeful statului. Generalul A. Văitoianu a expediat imediat o circulară prefectilor de județe, comandanților legiunilor de jandarmi și comisariatelor de poliție în care avertiza asupra echidistanței pe care trebuia să o manifeste autoritățile locale: prefectul, primarii, pretorii, funcționarii din subordinea lor, dar și organele de poliție, jandarmerie, respectiv militarii în timpul scrutinului. Președintele Consiliului de Miniștri atrăgea totodată atenția că: „orice amestec al funcționarilor în alegeri, în afara exercitării dreptului de vot, se consideră o gravă abatere”⁴⁸. La rândul său Ministerul de Interne care la vremea aceea avea în subordine întreaga administrație publică centrală și locală a declarat public cu tărie că „orice amestec al funcționarilor în procesul de vot se va pedepsi disciplinar cu cea mai mare asprime”⁴⁹.

Demn de amintit este și faptul că o dată cu începerea campaniei electorale, pe 4 octombrie 1919, guvernul condus de generalul A. Văitoianu a dispus ridicarea parțială a stării de asediu și a cenzurii⁵⁰. Aceste măsuri au avut un caracter pozitiv. Echidistanța și neutralitatea aparatului administrativ, atât de dorită de opinia publică, inclusiv de masele de alegători, nu s-au înfăptuit

⁴⁶ „*Monitorul Oficial*”, partea I, nr. 183, din 3 noiembrie 1919; vezi și Neculai Moghior, Ion Danilă, Vasile Popa, *Ferdinand I văzut de contemporanii săi*, București, Editura Militară, 2006, pp. 221-222; Ștefan Meteș, *Regele Ferdinand al României*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1925, pp. 260-261.

⁴⁷ Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. III, p. 333.

⁴⁸ A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 475/1919, f. 169.

⁴⁹ *Ibidem*, f. 173.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 156, vezi și Ioan Scurtu, *Alegerea primului Parlament al României întregite (noiembrie 1919)* în vol. *60 de ani de la făurirea statului național unitar român*, București, Tipografia Universității, 1978, p. 190.

decât parțial. Socialiștii erau cei care acuzau că sunt obstrucționați, și de aceea nu au trebuit să își retragă candidații de pe liste⁵¹. De altminteri, într-un ordin circular dat de Ministerul de Interne la începutul lunii octombrie 1919, companiilor de jandarmi, din teritoriu, li se cerea „să vegheze asupra propagandei revoluționare ce Partidul Socialist și sindicatele încearcă să introducă la sate sub cuvântul propagandei electorale”⁵². Socialiștii profitau de situația grea a populației rurale și urbane, și făceau presiune asupra guvernanților amenințând cu izbucnirea grevei generale în 3 noiembrie 1919.

Partidul Conservator Progresist a încercat să profite de absența averescanilor, conservatorilor democrați și a socialiștilor din alegeri. În consecință, Al. Marghiloman a cerut organizațiilor județene ale formațiunii politice pe care o conducea mai multă combativitate. Solicitarea președintelui era necesară, întrucât, unii lideri locali se pronunțau în favoarea neparticipării la scrutinul electoral. Aflat în mijlocul evenimentelor, M. Theodorian-Carada susține în amintirile sale că șeful său „A venit în club unde a făcut declarații, e categoric contra abținerii de la alegeri”⁵³. La inițiativa președintelui Partidului Conservator Progresist, Comitetul Electoral Central, înființat încă din ianuarie 1919, a trecut la acțiune. Astfel, în ziua de 13 septembrie 1919, a avut loc în București o adunare electorală unde a participat conducerea conservatorilor progresiști în frunte cu Al. Marghiloman. Un alt miting important s-a derulat în Iași și încă două la Brăila și Galați au fost organizate la începutul lunii octombrie 1919⁵⁴. Însuși Al. Marghiloman descrie în însemnările sale din 8 octombrie 1919, întâlnirile din porturile dunărene după cum urmează: „Am fost la Brăila și Galați, la Brăila pentru a încerca o pace, la Galați pentru a încălzi puțin pe prietenii noștri. Am pronunțat aici un discurs, program. Brăila este acum un port complet fără viață, posomorât și tăcut, nici un export, Galațiul destul de populat; mi se semnaleză un mare vapor sub pavilion german - primul de la război - sosit pentru a încălca petrol”⁵⁵. Tot în 1919 presa centrală anunța desfășurarea unei adunări electorale și în orașul Buzău⁵⁶. Ea nu a avut însă amploarea de altă dată. Observăm că acțiunile de masă sunt relativ puține.

Dificultățile financiare deveneau tot mai prezente. Asemenea probleme existau în fostul județ Tutova, cu reședința la Bârlad. În fruntea organizației se afla Lupu C. Kostacki, mare proprietar funciar din zonă. La 29 martie 1919,

⁵¹ *Ibidem*, p.191; *Hotărârea congresului extraordinar*, în „Socialismul”, IX, nr. 223, din 16 octombrie 1919.

⁵² A.N.I.C., fond M.A.I., dosar 489/1919, f. 12.

⁵³ Mariu Theodorian-Carada, *op. cit.*, pp. 92-93.

⁵⁴ „Steagul”, V, nr.491, din 14 octombrie și 508, din 31 octombrie 1919.

⁵⁵ Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. III, p. 324.

⁵⁶ „Steagul” V, nr. 491 din 14 octombrie 1919.

Curtea Marțială a corpului II Armată a emis un mandat de arestare pe numele lui fiind acuzat de înlesnirea operațiunilor militare ale inamicului și subminarea autorității regelui în teritoriul ocupat prin mobilizarea locuitorilor împotriva dinastiei⁵⁷. După câteva luni de detenție petrecute la închisoarea Văcărești, Lupu C. Kostacki a fost pus în libertate. Ulterior, legea de amnistie acordată prin decret regal l-a exonerat de acuzații.

Și în județul Iași au apărut disensiuni. Un număr însemnat de cadre au părăsit partidul, îndreptându-se către alte formațiuni politice cu precădere către averescani și țărăniști. Cei rămași au făcut cu greu față cheltuielilor de zi cu zi. Presa de partid era susținută cu multă dificultate, iar tirajele se reduc masiv. Prin intervenția sa, Al. Marghiloman a încercat să salveze situația financiară și să reducă exodul⁵⁸. Nici la Bacău atmosfera nu era prea optimistă, deoarece unii membri marcanti ai conservatorilor progresiști trecuseră cu puțin timp înainte la liberali și conservatori. Aceste realități dureroase au fost înfățișate de Mircea Cancicov într-o scrisoare expediată președintelui partidului⁵⁹. În ciuda problemelor interne, marghilomaniștii au organizat unele întruniri electorale precum cele din comunele Bogdana și Onești (azi oraș). Liderii locali acuzau autoritățile că i-au împiedicat să-și desfășoare mitingurile electorale în bune condiții⁶⁰.

La Buzău, lucrurile nu stăteau prea bine. Un grup important de aderenți, având în frunte pe Gogu Iliescu, Nicolae Nazarie, Constantin Negulescu, Petre Serdinescu, Nicolae Tomulescu și Petre Zaharescu au părăsit partidul și au format un *cerc democrat progresist*. Ei și-au motivat gestul în paginile ziarului lor „Drapelul” prin ignorarea de către conducerea centrală a realităților economice și sociale „complicându-se în miopia cea mai izbitoare”⁶¹. Foștii conservatori marghilomaniști buzoieni au lansat către sfârșitul lunii martie 1919 un program de revendicări democratice, pe baza cărora au participat la alegerile parlamentare din noiembrie 1919. Documentul conținea următoarele prevederi: „1) Lupta aprigă pe toate căile legale pentru dărâmarea oligarhiei; 2) Votul universal, obligatoriu, egal, direct și secret pentru toți locuitorii țării de la

⁵⁷ Vezi Biblioteca Națională a României, Colecții speciale, fond Saint Georges, Arh. Lupu C. Kostacki, pachet CCXII, 1870-1923, dosar 1, f. 1 și urm.; Biblioteca Academiei Române, Serviciul Manuscrise și Carte Rară, Arh. Al. Lapedatu, mapa XIX, seria 8-17.

⁵⁸ A.N.I.C, fond C. Meissner, dosar 208, f. 59; Ion Bulei, *Conservatori și conservatorism în România*, ediția a II-a, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 647.

⁵⁹ A.N.I.C, fond Al. Marghiloman, dosar 5, f. 72.

⁶⁰ Idem, fond M.A.I., dosar 488, f. 68.

⁶¹ *Pentru ce i-am părăsit*, în „Drapelul”, Buzău, I, nr. 1, din 1 februarie 1919; vezi și Constantin I. Stan, *Destrămarea Partidului Conservator Progresist în fostul județ Buzău*, în loc. cit. p. 154.

vârsta de 21 de ani; 3) Libertatea individuală; 4) Libertatea comunelor care să formeze un organism politic unitar, ales pe cinci ani; 5) Libertatea județelor; 6) Libertatea țării (asigurarea independenței și suveranității naționale); 7) Libertatea morală; 8) Împroprietărirea largă a țăranilor”⁶². Programul afișat de Gogu Iliescu, P. Serdinescu, N. Tomulescu și P. Zaharescu și ceilalți, avea, desigur, un caracter înaintat democratic cu o accentuată tentă de stânga. Acțiunea lor nu a avut însă succes, căci la scrutinul din noiembrie 1919 nu au obținut nici un mandat. Din acest motiv, profesorul P. Zaharescu a trecut la Partidul Poporului, alături de Gogu Iliescu și C. Tomulescu, iar C. Negulescu și P. Serdinescu au mers la liberali⁶³.

De menționat, că în data de 5 august 1923 când a avut loc congresul averescanilor din Buzău, Președinte al Comitetului Județean a fost ales generalul C. Coandă, iar unul din cei doi vicepreședinți a devenit Gogu Iliescu, C. Tomulescu și P. Zaharescu dețineau funcțiile de membri⁶⁴.

Frământări asemănătoare întâlnim și în cadrul filialei Partidului Conservator Progresist din județul Vaslui. Aici s-a format o dizidență care avea în frunte pe Ion Bușilă, Ion Colmez și

Virgil Mironescu. Ei au candidat în alegerile parlamentare din noiembrie 1919 pe o listă proprie⁶⁵. Rezultatele obținute au fost însă modeste.

Unele dispute întâlnim și la nivelul Partidului Conservator Progresist din județul Bacău. O parte din membrii conducerii secției locale militau pentru refacerea vechiului Partid Conservator prin unirea cu „takiștii”. Acest punct de vedere este exprimat de I. C. Goilov, care îi scria lui C. Meissner, precizând: „Dorința de a vedea odată întregit Partidul Conservator nu a fost niciodată strânsă în sufletul nostru”⁶⁶. Totuși, conducerile centrale ale celor două formațiuni politice nu agreau amintita soluție. Existau deosebiri doctrinare semnificative. Conservatorii „takiști” au fost susținători fervenți ai intrării României în război de partea Antantei, de asemenea conservatorii „marghilomaniști” au promovat o apropiere de Puterile Centrale.

Partidul Conservator Progresist se dezintegrează vizibil și în mod ireversibil. Pe lângă numeroșii membri de rând au părăsit organizațiile centrale și locale unele personalități politice și culturale de prim rang. Amintim aici pe:

⁶² „Drapelul”, Buzău, nr. 1, din 24 martie și nr. 4, din 31 mai 1919.

⁶³ Cf. Nicolae Peneș, *Alexandru Marghiloman. Lordul Valah. O viață cu luminile și umbrele ei*, vol. 2, Buzău, Editura Alpha M.D.N., 2007, p. 230.

⁶⁴ Apud Gheorghe Vioreanu, *Aspecte din istoria partidelor politice la Buzău în perioada 1918-1928*, în „Mousaios”, tom. III/1981, p. 108.

⁶⁵ A.N.I.C, fond M.A.I., dosar 519/1919, f. 1; Constantin I. Stan, *Destrămarea Partidului Conservator în Moldova.....*, în loc. cit., p. 65.

⁶⁶ A.N.I.C, fond C. Meissner, dosar 48, f. 67; vezi și I. Bulei, *op. cit.*, p. 165.

Matei Cantacuzino, Constantin Garoflid, Ion Petrovici care s-au alăturat Ligii Poporului sub-adăpostul „stelei” generalului Alexandru Averescu. Alții s-au înregimentat în PNL. Al. Marghiloman era privit în epoca sa ca o adevărată „sperietoare”⁶⁷.

O activitate destul de modestă a desfășurat și organizația Partidului Conservator Progresist din județul Ialomița. Acțiunile electorale gravitau aici în jurul a doi lideri locali: Vasile Maltezeanu și Dumitru N. Seceleanu care dețineau însemnate suprafețe agricole în mai multe comune și sate ialomițene. În mod surprinzător însă, ei nu au intrat în Parlament. Un mandat de deputat a obținut un candidat cu mai puțină faimă, Ilie Miulescu⁶⁸. Au fost județe unde conservatorii progresiști nu au obținut niciun fotoliu parlamentar. Al. Marghiloman nu a reușit să fie ales în județul lui preferat Buzău, ci la Ilfov. În schimb, prietenul și colaboratorul său apropiat Constantin C. Arion a ratat un loc de deputat. Martor al acestui trist moment M. Theodorian-Carada preciza în amintirile sale că dacă fusta „progresistă” ar mai fi căpătat câteva sute de voturi „foarte probabil intra în cameră și Arion”⁶⁹.

Munca propagandistică relativ slabă pe parcursul întregii campanii electorale, a adus totuși partidului condus de Al. Marghiloman 13 mandate de deputați și 4 de senatori⁷⁰. Aceste realizări sub așteptări au nemulțumit pe principalii lideri ai conservatorilor progresiști.

Al. Marghiloman scria în notele sale politice cu nedisimulată amărăciune, pe 11 noiembrie 1919, între altele: „Alegerile s-au terminat. Noi avem 13 locuri la cameră și 4 la senat. Partizanii recunosc marea greșeală ce au făcut nevoind să lucreze!”⁷¹. La rândul său M. Theodorian-Carada face în amintirile sale următorul comentariu la adresa lui Al. Marghiloman: „Își făcea iluzii că atitudinea lui Averescu îi va aduce visuri multe și a fi consfințit ca << o poziție Maiestății sale >> când colo, progresiștii n-au ieșit decât treisprezece în Parlament”⁷². În realitate, trebuie să precizăm că baza socială a Partidului Conservator Progresist se îngustase foarte mult, programul lansat în grabă nu

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Cf. Valentin Gheorghe, *Istoria organizațiilor locale ale partidelor politice din județul Ialomița (1918-1938)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2018, p. 49.

⁶⁹ M. Theodorian-Carada, *op. cit.*, p. 93.

⁷⁰ A.N.I.C. fond M.A.I., dosar 448/1919, f. 68. Alte surse indică după opinia noastră greșit, 16 locuri în Camera Deputaților (Marcel Ivan, *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice 1919-1932*, Sibiu, Editura Krafft și Drotleff, 1932, tabelele II-III; Gh. Ghica, *Procesul de descompunere a Partidului Conservator Progresist de sub șefia lui Al. Marghiloman*, în „Analele Universitatea București” istorie tom, XVII/1967, p. 20).

⁷¹ Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. III, p. 331.

⁷² M. Theodorian-Carada, *op. cit.*, p. 93.

era în concordanță cu realitatea momentului. El conținea multe promisiuni demagogice, fără acoperire. Atitudinea conservatorilor marghilomaniști era justificată de oficiosul lor ziarul „Steagul” prin faptul că „la măritiș și la alegeri înșeală cine poate”⁷³.

Demn de menționat ni se pare faptul că niciun partid sau alianță politică nu a obținut majoritatea parlamentară care să-i permită formarea guvernului. Cele mai multe mandate, 169 din cele 568 ale Camerei Deputaților și 76 la Senat le-a câștigat Partidul Național Român. Succesul se explică prin faptul că formațiunea politică condusă de Iuliu Maniu dispunea de organizații puternice în majoritatea circumscripțiilor electorale intracarpatică. Apoi P.N.R. își crease o remarcabilă popularitate generată de lupta lui pentru înfăptuirea unirii Transilvaniei și Banatului cu România. Nu puteau neglija nici adevărul potrivit căruia din cei 205 candidați propuși de „naționali”, 144 au obținut toate voturile exprimate, deoarece nu au avut contra candidați⁷⁴. În noile provincii unite cu țara mamă partidele din Vechiul Regat își înjghebau atunci organizații. În consecință și Partidul Democrat al Unirii din Bucovina a obținut 20 de fotolii de deputați din cele 26 și 7 de senatori față de 11 în total⁷⁵.

În mod surprinzător, Partidul Național Liberal, care avea pe teritoriul Vechiului Regat organizații puternice conduse de oameni cu experiență politică nu a reușit să câștige decât 103 locuri în camera inferioară a Parlamentului din cele 247 existente și 54 la Senat⁷⁶. Candidații liberali s-au bucurat totuși, de sprijinul administrației locale în procesul electoral. Astfel, în comuna Mozăceni (județul Argeș) primarul P.N.L. a convocat pe concetățenii săi la o acțiune electorală desfășurată în localul școlii primare. Cei care refuzau să ia parte la adunare au fost amenințați că vor fi aspru pedepsiți⁷⁷. La rândul lor, funcționarii aflați în serviciile subordonate primăriei și prefecturii județului Râmnicu Sărat au fost angrenați în campania electorală a partidului condus de Ion I. C. Brătianu. Ei erau obligați să răspândească manifeste electorale, precum și portrete aparținând candidaților liberali. Cei care nu doreau să execute asemenea servicii urmau să fie pedepsiți, mergându-se până la

⁷³ „Steagul”, V, nr. 517, din 12 noiembrie 1919.

⁷⁴ A.N.I.C., fond *Consiliu Dirigent*, dosar 2/1919, f. 79-80; Gheorghe Iancu, *Desfășurarea și rezultatele alegerilor parlamentare din noiembrie 1919 în circumscripțiile transilvănene*, în „Studia Universitatis Babeș Bolyai, Serie Historia, Cluj, fasc. 1/1974, pp. 115-116.

⁷⁵ A.N.I.C., fond *M.A.I.*, dosar 56/1919, f. 8 și urm: M. Ivan, *op. cit.* tabelul.

⁷⁶ *Ibidem*, N.T. Ionescu, *Prima aplicațiune a votului obștesc în România*, București, 1920, p. 5; Mircea Mușat, *Partidele politice și alegerile parlamentare din 1919. Guvernarea Blocului Parlamentar*, în „Anale de Istorie”, XX, nr.1/1974, p. 54; I. Scurtu, *op. cit.*, în vol. *60 de ani de la făurirea statului național unitar român*, București, Tipografia Universității, 1978.

⁷⁷ A.N.I.C., fond *M.A.I.*, dosar 489/1919, f. 43.

concediere⁷⁸. De asemenea revizorul școlar al județului Buzău, Panait Volănescu, potrivit informației publicată de ziarul buzoian „Vremea Nouă” împreună cu alți agenți electorali „brătieniști” făceau nestingheriți o intensă propagandă electorală în lumea satelor județului Buzău, fiind sprijiniți în mod activ de unii primari și învățători din acele comune⁷⁹. Față de acest amestec grav și inacceptabil, un grup de candidați ai partidelor politice de opoziție au trimis o telegramă ministrului Instrucțiunii Publice, generalul Alexandru Lupescu, în care protestau energic față de presupusele abuzuri ale unor membri ai administrației școlare buzoiene, cerând luarea unor măsuri urgente și eficiente pentru îndreptarea situației și pedepsirea celor vinovați⁸⁰. Măsurile solicitate nu au fost din păcate întreprinse. Liberalii, dar și conservatorii progresiști au avut în Vechiul Regat o concurență foarte serioasă din partea Partidului Țărănesc care a profitat din plin de abținerea conservatorilor democrați, dar cu deosebire a socialiștilor și a averescanilor. Formațiunea politică condusă de Ion Mihalache nu participase la guvernare, avea un program îndrăzneț cu multe accente populiste. De aceea țărăniștii au adus în primul parlament al României Întregite 61 de deputați și 28 de senatori⁸¹. În schimb, Partidul Țărănesc Basarabean condus de Pantelimon Halippa a câștigat 71 de mandate din cele 90 existente. Restul de 18 au fost dobândite de diverse grupări politice și independenți. La Senat, succesul a fost mai concludent, căci țărăniștii basarabeni au dobândit 35 din cele 37 fotolii. Pe meleagurile Basarabiei s-au prezentat la vot 77% din numărul total al alegătorilor⁸². Partidul Naționalist Democrat condus de N. Iorga a obținut 27 de locuri în Adunarea Deputaților și 9 la Senat. La nivelul județului Prahova, naționaliștii democrați se mândreau cu frumoase realizări. Într-o scrisoare trimisă în noiembrie 1919 lui N. Iorga, profesorul Dumitru Munteanu Râmnic afirma: „Am cucerit patru locuri în cameră și aveam cele mai întemeiate speranțe pentru biruința la Senat pentru viitorul partidului și democrației naționale”⁸³. Demn de menționat ni se pare și faptul că unele partide care s-au abținut de la

⁷⁸ Ibidem, f. 85.

⁷⁹ „Vremea Nouă”, Buzău, I, nr. 2, din 12 octombrie 1919.

⁸⁰ Ibidem; C. I. Stan, *op. cit.*, în „Mousaios”, III/1981, p. 92.

⁸¹ A.N.I.C., fond M.A.I., 56/1919, f. 8; Gheorghe I. Florescu, *Partidele politice în alegerile parlamentare din 1919*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol”, Iași, tom. IX/1972, p. 320.

⁸² Ibidem, „Sfatul Țării”, Chișinău, II, nr. 467, din 12 noiembrie 1919; Gheorghe E. Cojocaru, *Întregirea Basarabiei în cadrul României (1918-1923)*, București, Editura Semne, 1997, p. 105.

⁸³ *Scrisori către Nicolae Iorga*, vol. VI/1 (1919-1920), Editat de Petre Țurlea, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, 2002, p. 170.

alegeri, au intrat, totuși, în Parlament. Astfel, Partidul Socialist și Liga Poporului au dobândit fiecare câte 7 mandate în Camera Deputaților.

Cel dintâi parlament al României Mari ales prin vot universal a fost convocat pe 20 noiembrie 1919. Numărul prea mare al deputaților și al senatorilor a făcut, potrivit, relatărilor unui reporter parlamentar, Ion Constantinescu ca „ședințele să nu se desfășoare în vechea sală până la lărgirea ei, ele urmau să se țină în sala Ateneului Român”⁸⁴. La rândul său, un alt contemporan, medicul Vasile Bianu sosit la Cluj arăta în însemnările sale semnificația momentului după cum urmează: „Astăzi s-a îndeplinit un mare act istoric, Primul Parlament al României Întregite s-a întrunit la București, după ce la Mitropolie s-a oficiat un *Te Deum* (...). Marea sală a Ateneului Român era îmbâcsită de aleșii națiunii și aspectul vastei incinte era impunător. În loji, se aflau toți demnitarii statului, corpul diplomatic și reprezentanții „tuturor autorităților”⁸⁵. Atmosfera era într-adevăr deosebită. Martor al acestui emoționant eveniment Al. Marghiloman consemnează în notele sale politice între altele: „20 noiembrie - *Deschiderea Parlamentului* a avut loc cu solemnitate și trebuie să recunosc, cu entuziasm: sala Ateneului era prea mică pentru asistență, Regele, întovărășit de Regină. Aceasta este foarte emoționată, într-un moment dat, chiar te-ai fi crezut la un banchet electoral (...). Episcopii uniți, foarte bine. Mitropolitul Vladimir de Repta și episcopul Cristea s-au grăbit să-mi facă cunoștință. Maniu a răzbit prin toată mulțimea pentru a veni la mine i-am dat o mică lecție”⁸⁶.

N. Iorga afirma la rândul său, în propriile memorii că: „Deschiderea Adunării Naționale—acest nume ține a impune, sala Ateneului abia încape de marele număr al parlamentarilor (...). Episcopii ardeleni sunt în primul rând. Masca lui Marghiloman e lângă trufia lui Ion Brătianu. Alexandru Constantinescu (Porcul n.n) parodiază sfidând. Goga parcă vrea să arate cât de mult dispune de Maniu, așezat în dosul naționaliștilor, lângă ardelenii lui”⁸⁷.

Controversatul om politic, primul-ministru de la 6 martie 1945, dr. Petru Groza, la vremea aceea implementat în Partidul Național Român, susține în amintirile sale că a doua zi după sosire: „ne-am aflat întrunirile, în sala mare de concerte a Ateneului Român, unde Adunarea Constituantă urma să-și țină ședința. Adunarea Deputaților de pe Dealul Mitropoliei, nefiind încă adaptată noilor împrejurări (...). În incintă, noi <<descălecătorii ardeleni>> eram cei mai

⁸⁴ Ion Constantinescu, *Din amintirile unui fost reporter parlamentar - Camera Deputaților. 1919-1939 (note și memorii)*, București, Editura Politică, 1973, p. 31.

⁸⁵ Dr. V. Bianu, *op. cit.*, tom. II, pp. 332-333; C. I. Stan, *Consacrarea Marii Uniri și primul parlament al României întregite* (1919), în „Analele Buzăului”, tom. XI/2019, p. 182.

⁸⁶ Al. Marghiloman, *op. cit.*, vol. III, p. 333.

⁸⁷ N. Iorga, *Memorii*, vol. II, București, Editura Națională S. Ciornei, f. a, p. 268.

numeroși ca partid și cei mai zgomotoși, cu veleitățile noastre politice și cu setea noastră milionară de putere, precum și cu pretenția noastră mereu afișată de a reforma totul ce am găsit la frații noștri regăteni”⁸⁸. Tânărul filosof și gânditor, teologul Nechifor Crainic înfățișează în memoriile sale publicate postum clipele solemne ale deschiderii Parlamentului în 20 noiembrie 1919 în felul următor: „Un singur moment mi-a rămas în minte din activitatea primului Parlament care își tuna tumultul răcnetelor sub cupola Ateneului Român, justificarea lui Al. Marghiloman, fostul șef al guvernului din timpul Armistițiului”⁸⁹.

Renumitul jurnalist și analist politic, contemporan al emoționantului eveniment, Pamfil Șeicaru releva după aproape trei decenii într-o scrisoare expedită din stațiunea estivală spaniolă, Palma de Mallorca, pe 17 octombrie 1948, fostului prim-ministru al României, generalul Nicolae Rădescu despre momentul inaugural al primului Parlament al României întregite, astfel: „Păstrez amintirea aceluia Parlament, așa de neașteptat în compoziția lui pentru toți cei care își închipuiau că viața politică a unei națiuni se creează în cluburile partidelor și că nu s-ar zămisli din existența eroică a tranșelor”⁹⁰. Noul Parlament avea într-adevăr un caracter eterogen, întrucât nu mai puțin de 25 de formațiuni politice au participat la competiția electorală. Evidențind această realitate, Al. Vaida-Voevod sublinia în memoriile sale între altele: „Numerosul număr de parlamentari lipsiți de experiență reprezenta un haos de concepte și de acțiune greu de disciplinat, mașinațiunile liberalilor și averescacanii dispuneau de un larg tărâm pentru lansarea unor primitive intrigi în sânul parlamentarilor nebănuitori (...). Pe deasupra trebuia soluționată neîntârziat relația țării cu Marii Aliați, trebuia găsit un aranjament al raportului internațional al României în starea actuală”⁹¹.

Regina Maria care a avut o contribuție însemnată la realizarea României tuturor românilor era marcată de deschiderea corpurilor legiuitoare reunite, eveniment înfățișat pe larg în jurnalul personal, astfel: „La ora 12, am deschis primul nostru Parlament pentru România mare și unită. A fost un moment solemn (...). Soarele strălucea deasupra noastră, ne-am dus împreună Nando

⁸⁸ Petru Groza, *Adio lumii vechi! Memorii*, București, Editura Compania, 2003, p. 213; C. I. Stan, *Regele Ferdinand „Întregitorul” (1914-1927)*, ed. a II-a, București, Editura Scânteia, 2011, p. 322.

⁸⁹ Nichifor Crainic, *Zile albe. Zile negre. Memorii*, Ediție de Nedic Lemnarul, București, Casa Editorială „Gândirea”, 1991, p. 141.

⁹⁰ Pamfil Șeicaru, *Scrieri*, volumul IV, Ediție de Victor Frunză, București, Editura V. Frunză, 2005-2006, p. 12.

⁹¹ Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, Ediție de Alexandru Șerban, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1998, p. 159; C. I. Stan, *op.cit.*, în „Analele Buzăului”, tom. XI/2019, p. 182.

(Ferdinand) și cu mine la inaugurare, de obicei, Regina nu deschide Parlamentul cu Regele, dar de data aceasta am făcut-o considerând, că acesta, era dreptul meu firesc și sunt de acord cu el, desigur, și eu fiind unul din făuritorii României Mari, de aceasta sunt conștientă cu mândrie. Mi s-a făcut o primire extraordinară, mult mai presus de ce ne așteptam, pentru că fusese o opoziție împotriva regelui și, desigur, sarcina lui nu fusese ușoară mai ales pentru el. Eram foarte încântată că am fost, cu atât de mult entuziasm, primită”⁹².

Acest Parlament a consacrat în ședințele sale din decembrie 1919, unirea Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei, Banatului cu România. Acest ideal sfânt s-a realizat cu multe lacrimi și suferință, cu jertfa a peste 800.000 de români.

Din păcate dezideratul, atât de drag poporului nostru, nu s-a putut menține decât 22 de ani, căci în tragica vară a anului 1940, mai întâi Basarabia și Bucovina de Nord au fost acaparate de Uniunea Sovietică pe urma acceptării de către guvernul de la București a ultimatumului Uniunii Sovietice, din 26-28 iunie, iar apoi, părțile de nord și est ale Transilvaniei prin Dictatul de la Viena, din 30 august același an, au intrat în componența Ungariei horthyste. Dobrogea de Sud (Cadrilaterul) a fost anexată de Bulgaria. Astfel, România întregită era grav mutilată.

⁹² Maria, Regina României, *Însemnări zilnice*, vol. I (ianuarie-decembrie 1919), Traducere de Valentina Costache și Sanda Racoviceanu, Ediție de Vasile Arimia, București, Editura Histria, 2006, p. 363; Vezi și Diana Mandache (editoare), *Regina Maria, Capitole târzii din viața mea. Memorii redescoperite*, ed. I, București, Editura Alfa, 2007, pp. 121-122.